

Het christendom in de kering der tijden

Auteur: Daniël Vanhoutte

December 2020

Waar ligt de oorzaak van de geloofscrisis en de kerkverlating in de westerse wereld? Er wordt bij deze vraag frequent verwezen naar het conservatisme van het Vaticaanse beleid en naar de schandalen van seksueel misbruik door geestelijken maar we denken eerder dat het probleem zich situeert op het domein van de geloofsleer en meer bepaald in een aantal theologische en dogmatische premissen die in een voorbijgestreefd cultuurpatroon zijn verankerd en die in onze tijd hun existentiële zeggingskracht hebben verloren. Het hoofdprobleem van het westerse christendom is eigenlijk noch min noch meer de geruisloze implosie van het traditionele godsgeloof.

Voor velen was dat voldoende om de Kerk definitief de rug toe te keren maar eigenlijk en jammer genoeg is dat het kind met het badwater weggooien. Veel klassieke begrippen i.v.m. religie, geloof, God en godsdienst zijn immers aan herziening toe en dat proces is ook al volop bezig. In zoverre religie breed gedefinieerd kan worden als "openheid voor een dieptedimensie van het bestaan" kunnen we blijven stellen dat de mens van nature een religieus wezen is en blijft. Hardnekkige pogingen van moderne atheïsten om religie te kelderen door het godsbestaan te ondergraven, zijn een slag in het water. Het denken over God in termen van bestaan of niet bestaan is niet meer relevant omdat men eerst moet verduidelijken wat men vandaag met het woord "God" bedoelt.

Het christendom is twintig eeuwen geleden in de schoot van het jodendom ontstaan en stapsgewijze tot een nieuwe godsdienst uitgegroeid. Als kind van het Jodendom moest het zijn plaats vinden tussen de vele andere godsdiensten en cultussen van de toenmalige wereld, waar ook allerlei vorsten een goddelijk statuut hadden verworven als Redder, Beschermers of Weldoener van het volk. Ook in Rome was zich op hetzelfde ogenblik een tendens naar vergoddelijking van de keizer aan het ontwikkelen. In de brede hellenistische cultuur waren er ten tijde van Jezus ook nog andere rondreizende predikers en wonderdoeners die als "gezant van God" werden aanzien. Zo werd o.a. Apollonius van Tyana eeuwenlang als tegenpool van Jezus uitgespeeld. En na een paar eeuwen van felle theologische discussies over de vraag of Jezus zelf God, mens of God-mens was, werd Jezus in de grote concilies van de vierde en vijfde eeuw als "Zoon van God" erkend en werd ook de tekst van een algemeen Credo vastgelegd.

Jezus van Nazareth heeft geen eigen geschriften nagelaten. Het christendom is niet gebaseerd op teksten die zogezegd rechtstreeks van God komen, ook al zegt men dat de Bijbel "het woord van God" is. De basisteksten van het christendom zijn na de dood van Jezus geschreven en verspreid. De evangeliën hebben noch een biografische, noch een historiografische bedoeling maar zijn in eerste instantie geloofsgetuigenissen. Bovendien bevatten deze teksten tal van niet-authentieke uitspraken en feiten, die aan Jezus werden toegeschreven om zijn goddelijke zending te illustreren. Maar historisch onderzoek en kritische tekstanalyse kunnen niet fungeren als grondslag voor "de waarheid" van het christelijk geloof. De waarheid van het christendom is noch van historische noch van wetenschappelijke maar van religieuze aard en heeft niet een intellectuele maar een existentiële betekenis. Toch kan niet ontkend worden dat het christendom concrete historische wortels heeft: de Christus van het geloof kan niet ontstaan zijn zonder link met de historische Jezus

van Nazareth. En dat optreden heeft "iets nieuws" in de geschiedenis gebracht, waardoor de historische Jezus is kunnen uitgroeien tot de Christus van het geloof.

Wat kan er dan zo bijzonder geweest zijn aan die Jezus van Nazareth, dat hij nu al twintig eeuwen zonder onderbreking mensen bezielt en een stempel drukt op de geschiedenis? Men heeft hem in de loop der tijden allerlei fascinerende epitheta toegekend zoals Heer, Messias, Gezalfde, Verlosser, Heiland, Mensenzoon, Zaligmaker en niet in het minst de bijzonder merkwaardige titel van "Zoon van God". Wat is er tweeduizend jaar geleden gebeurd binnen ons heelal, op onze planeet aarde, in dat kleine landje in het Midden-Oosten, bij dat onooglijk volkje, in een nog onooglijker provincienest, in een doodgewoon timmermansgezin? Hoe is het mogelijk dat deze man de grondslag vormt van een beweging die is uitgegroeid tot een wereldomspannende organisatie? Hoe komt het ook dat niets of niemand er tot nu toe in geslaagd is deze organisatie structureel of ideologisch te ontmantelen.

Het christendom van onze voorouders was sterk gericht op de bovennatuur, de eeuwigheid en het hiernamaals. Deze gerichtheid ging vaak samen met een uitgesproken minachting voor het aardse, het materiële en het lichamelijke. Daarom werd een levensstijl gepredikt van ascese, versterving en boete. Het hoogste levensideaal was gelegen in de toetreding tot "de geestelijke stand", waarmee men zich symbolisch uit de wereld terugtrok. Een goede christen in traditionele zin was iemand die veel naar de kerk ging, veel en dikwijls bad, actief deelnam aan devotiepraktijken. lid was van kerkelijke genootschappen, geabonneerd was op stichtelijke bladen en regelmatig een milde gift deed voor een missionaris of een caritatieve organisatie. Dat christendom vertoonde een hoge graad van verkerkelijking en maatschappelijke verzuiling.

Vandaag de dag wordt het christendom in de westerse wereld met een heel andere context geconfronteerd, met name deze van het militante atheïsme, het biogenetisch determinisme, het wetenschappelijk positivisme, het economisch materialisme, de politieke democratie en de filosofie van de individuele zelfontplooiing en zelfbeschikking. In de huidige context lijkt de vraag of Jezus al dan niet als God moet erkend worden even achterhaald als de vraag of God al dan niet "bestaat". Het gaat ook niet meer over de vraag welke godsdienst de ware of de beste is maar over de meer algemene vraag of godsdienst al dan niet nog kan bijdragen tot zingeving van het menselijk bestaan.

Godsdiensthistorisch gezien is het fenomeen "Jezus" de belichaming is van een nieuwe fase van religieus bewustzijn in de joodse traditie. Het nieuwe was gelegen in de overtuiging dat het verbond van Jahweh met zijn volk en de belofte van een heiland in de persoon van Jezus tot vervulling waren gekomen en met Hem tot voltooiing moesten worden gebracht. In de prediking van Jezus was de komst en de nabijheid van het rijk Gods een belangrijk thema maar de idee van "de vervulling van de tijden" werd door het joodse establishment niet aanvaard en Jezus werd door zijn eigen volk niet erkend als de beloofde Messias. Voor christenen daarentegen lag de essentie van het nieuwe geloof in de idee van "incarnatie", de menswording van God (*verbum caro factum est*). Incarnatie betekent dat God uit zijn hemel is neergedaald en zich in de aardse werkelijkheid in de gestalte van een mens heeft geopenbaard.

De christelijke idee van incarnatie is niet alleen het centrale dogma van de christelijke leer maar is - ruimer bekeken - ook een mijlpaal in de globale ontwikkeling van het religieuze denken van de mensheid. Als God inderdaad in de persoon van Jezus van Nazareth mens is geworden, wil dat ook zeggen dat God zelf bij wijze van spreken "geseculariseerd" is. Hiermee is in het christendom het oeroude religieuze dualisme overwonnen. De incarnatie van God in de mens Jezus betekent het

dempen van de kloof tussen God en mens, tussen natuur en bovennatuur, tussen hemel en aarde, tussen het heilige en het profane. De menswording van God is de aanzet tot de vermenselijking van de religie. En dat heeft verregaande consequenties.

Er zijn tekenen dat zich vandaag de dag binnen het christendom tussen theïsme en atheïsme een derde weg aan het ontwikkelen is die we kunnen omschrijven als "seculier christendom". Het gaat om een concept dat een alternatief biedt voor de tot nu toe hoogst dubieuze invulling van het begrip "secularisatie". Voor christenen biedt de Jezusfiguur een mensbeeld dat in alle opzichten transcendent is ten opzichte van het modernistische pantheon van sterren, modellen, vedetten, idolen en afgoden. Hedendaagse christenen vinden in Jezus en het evangelie de inspiratie voor een roeping tot volle en waarachtige humaniteit. Voor christenen is Jezus de mens die zijn levensbestemming niet vindt in narcistische of voluntaristische zelfontplooiing maar in onvoorwaardelijke liefde en radicale dienstbaarheid.

Met het begrip "seculier christendom" nemen we niet alleen afscheid van het oeroude religieuze dualisme maar geven we aan het begrip "secularisatie" zelf de positieve betekenis van "vermenselijking" in plaats van het pejoratieve "verwereldlijking". Niet voor niets is de idee van menswording de kern van het christendom. In dit perspectief zijn processen van theologische ontmythologisering geen bedreigingen meer maar fasen van een logisch proces dat evolueert naar een religieus paradigma dat gebaseerd is op de verwevenheid van incarnatie en secularisatie. Het is dus hoog tijd dat we secularisatie als een positieve uitdaging beginnen te zien.

Wat aan de hedendaagse cultuur van de moderniteit ontbreekt is een dimensie van spiritualiteit. Het is aan de godsdiensten om de kloof tussen het klassieke theïsme en het moderne atheïsme te overbruggen. In de persoon van Jezus van Nazareth openbaart zich een mensbeeld dat verwijst naar "het rijk Gods" als de vervulling van het diepste verlangen van de mens naar ware en volle humaniteit zoals Jezus die heeft verkondigd en voorgeleefd. Jezus heeft trouwens niet gezegd dat het rijk Gods in de hemel of in het hiernamaals is, hij heeft wél gezegd: "Het rijk Gods is midden onder u". Het rijk Gods is dus – hoe uitdagend en controversieel dit ook klinkt - een seculier project van humaniteit en moraliteit, van goedheid, schoonheid en waarheid, van gerechtigheid en vrede, van vergeving en verzoening, van geloof, hoop en liefde. De ware secularisatie is niet begonnen bij de filosofen van de Verlichting maar bij de geboorte van Jezus van Nazareth.

Zalig kerstfeest!

